

Dr. Bíró György*

Bizalmi tartalmú *facere* szerződések felmondásának jogszerűsége

„Tisztesség – jogfolytonosság – jogbiztonság”

Témám a *facere jellegű*, bizalmi elven alapuló, az „ügy ura a megbízó” jellegű szerződés elemzése, ezen belül a tartós megbízási típusú jogviszonyok, és annak is a legkényesebb pontja, a jogviszony megszüntetése.

Mi is a kérdésfelvetés „*apropója*”, *itt és most*?

Minden állam hajlamos arra, hogy *cezúrában* gondolkozzon. Ez mit is jelent: egy korszak lezárult (a hatalom gyakorlásában), és *most egy újat, másikat kezdünk*. Ez a gondolkodásmód lehet helytálló *történelmi sorsfordulók* esetén, amit persze mindig utólag látunk, és nyilvánvalóan – a győztes oldalról szemlélve – utólag is értékelünk. Ha nemzetközi egyezmények kötelezik az adott államot (pl. Párizsi szerződés, 1947), akkor nincs is lehetőség a folyamatosságra.

Az általam levont következtetés – bizonyára mások ezt hamarabb felismerték – az, hogy *közjogi* területen a *cezúra* (lezárás), új gondolat megfogalmazása és jogrend kezdete – bizonyára a hatalomgyakorlás okából elkerülhetetlen, azonban a *magánjog területén* – az egyes *személyek* léte, mozgásterülete és személyi védelme, a személyek életterét kieljesítő *vagyonjog* körében – *kevésbé gyakorolható*.

Különösen igaz ez akkor, amikor a politikai rendszerben nincs lényeges változás (a „fülkeforradalom (2010)” frázisát nem lehet annak tekinteni). A politikai *hatalom gyakorlóinak személyében* beálló változás jogszerűen nem hathat ki a fennálló *magánjogi jogviszonyokra*, azaz nincs *clausula rebus sic stantibus* (a körülményekben beálló olyan jelentős változás, amely a szerződés tartalmára van kihatással).

A felek a vitatott kérdéseket konszenzussal („jobb a visszavonulás”) persze megoldhatják.

* Dr. Bíró György, tanszékvezető egyetemi tanár, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Miskolc

Álláspontom tehát, hogy alakító jog (egyoldalú jogszerzés vagy másik félre kiható jogvesztés) – hiszem és vallom – a mai magyar viszonyokat illetően csak a hatályos Polgári Törvénykönyv adta lehetőségek között gyakorolható, azon egyszerű okból, hogy csak így biztosítható a jogbiztonság (ezen belül a jogfolytonosság) alkotmányos követelménye.

Nézzük a konkrét jogvitákat, amelyek a problémákat felvetették, a fenti gondolatsorra okot adtak:

1. Probléma-felvetés

Az M. Holding megbízó az általa megkötött, *határozott idejű megbízási* típusú (pl. üzemorvos, könyvvizsgáló) szerződések szinte mindegyikét a *lejárat előtt*, az önkormányzati választásokat követően 4-5 hónapon belül *indokolás nélkül felmondta*, vagyis a megbízott (könyvvizsgáló, üzemorvos) szerződésszegő magatartására meg sem kísérelt hivatkozni (egyébként ilyen nem is volt). A felmondást a megbízó hol „visszahívásnak”, hol a „szerződésünk tárgytalanná vált” vagy „megszűnt” kifejezésekkel több esetben helyettesítette.

A hivatkozott felmondásokból az következik, hogy a gazdasági, politikai hatalom nem veszi tudomásul, hogy kógens *jogszabályi változás hiányában nem nyílt meg az út, a határozott időre kötött*, létező szerződéses jogviszony megváltoztatására.

Ha egy *megbízási* jogviszony *határozatlan* idejű, azt a jövőre nézve fel lehet mondani

- a felmondási idő(köz) betartásával, *indokolás nélkül*,
- a másik fél súlyos szerződésszegő magatartása okából *szankciós jelleggel*.

Határozott idejű tartós jogviszony általában – jogszabályi rendelkezés híján – rendes felmondással nem szüntethető meg, kivéve, ha a felmondási jog nevesítve van a szerződésben, tehát a felmondási jog a felek szerződéses konszenzusából következik.

2. Dogmatikai alapvetés

A megbízási szerződés a facere jellegű szerződéscsoportba tartozóan a *tényleges szolgáltatást nyújtó* szerződési alany *tevékenység-kifejtését* jelentő azon szerződés, amelyben a kötelezett ugyan *nem*

eredmény szolgáltatására, azonban gondos, szakszerű, a megbízó érdekében történő ügyellásra köteles.

A *gondos ügyellátás az elvárhatósági szabályokhoz és az adott (szerződéses) feladathoz* igazodik, annak függvényében minősíthető. (A megbízott kutyasétáltató ne féljen a kutyától, és tartsa pórázon, míg a jogi képviselőt ellátó személy rendelkezzen nemcsak a képviselő ellátásának jogával, hanem a sikeres ügyellátás szempontjából szükséges *felkészültséggel is* – ez alól a hozzátartozói megbízott lehet kivétel.)

A megbízási típusú szerződés is tartalmazhat eredményfeltételt, amelyet a felek a *szerződési szabadság* elve alapján konszenzussal építenek szerződésükbe. Ezen elemek akkor adnak alapot (részben vagy egészben) díjazásra, ha a megbízási jogviszonyba illesztett feltételként meghatározott *eredmény beáll*, ugyanakkor az eredmény elmaradása gondos ügyintézés mellett sem vezet megbízotti szerződésszegésre (a megbízási alapidíjazás feltételei fennállnak).

A *tartós* – azaz nem egy-egy ügyletre (cselekményre), hanem egy *időszakra* vagy *több feladat ellátására szóló* – *megbízások* néhány szakterületen rendszerinti (tipikus) megoldásnak minősülnek. A gazdasági életben gyakori előfordulása, indokoltsága a tartós megbízásnak nyilvánvaló, ahol a feladatellátás nem munkaviszony keretében oldódik meg. A *bizalmi elemből* fakadóan beálló *könnyebb kötelemszüntetés lehetősége*, másfelől vele szemben a *tartós kapacitás-lekötés, rendelkezésre állás, ellentmondásba kerülhetnek*.

Az alábbiakban – a megbízási szerződés alapvonásainak felvázolását követően – arra kívánunk rávilágítani, hogy melyek azok az *alapelvi* követelmények, amelyeket a *tartós megbízási jogviszonyok egyoldalú megszüntetését illetően vezérfonalnak* tekintünk.

Kívánatosnak tartanánk, hogy a leendő jogalkotás, jelenleg pedig a *hatályos bírói gyakorlat* egyértelműen *foglaljon állást* olyan megoldás mellett, amely tiszteletben tartja a *szerződési szabadság* elvét, azt csak olyan esetben szorítsa háttérbe, ha felmerül a jogellenesség, a jogszabály megkerülése, a jóerkölcsbe és tisztességbe ütközés tényállása, színlelés, vagy más nyilvánvaló érvénytelenségi – *semmisségi* – ok, vagy érvénytelenségi ok hiányában a Ptk. 5. § szerinti joggal való visszaélés alapelvei tilalmának ütközik az adott megoldás. Egyértelmű legyen a „főszabály – kivétel – alkivétel – kivétel az alkivétel alól” szerinti értelmezés, amely megfelel az ésszerűség – igazságosság – jogbiztonság – egyenjogúság –

mellérendeltség – visszterhesség elvszerű, rendszert meghatározó, *alaptörvénybe is foglalt* követelményeinek.

Nagyobb valószínűsége *a joggal való visszaélés* (Ptk. 5. §) alap-
elvi szintű tilalom megsértése felbukkanásának lehet, amely részben a
szerződés megkötésekor lelhető fel (pl. a megbízott indokolatlan „bebe-
tonozása”), ám manapság (2011-2012) inkább a tartós szerződéses jog-
viszony *indokolatlan megszüntetése* esetével találkozunk. Kétségtelen,
hogy mindkettőre a közszférához kötődően politikai kurzusváltások ide-
jén találunk gyakori példát, de nem ritka ezen jogsértő magatartás akár
egy cégbeli *vezető vagy tulajdonosváltás* esetében sem.

A határozatlan idejű tartós megbízások esetében nem akkora
probléma a felmondhatóság jogának fennállása és gyakorlása. E kérdés-
kör szabályozása sem egyértelmű hatályos jogunkban az alaptalan¹, ám
pro forma jogszerű felmondás esetében az ún. *kártalanítást* előíró sza-
bály szerint.²

A határozott idejű tartós megbízás rendes (tehát indokolást nem
igénylő) felmondásának jogszerűsége és jogkövetkezményei körében a
bírói gyakorlatban azonban bizonytalanság tapasztalható, amelyet meg-
kell szüntetni.

A megválaszolendő kérdések:

– *A tartós megbízási szerződés és az eseti megbízás között mi is
az eltérés a rendes felmondási jog szempontjából?*

– *A tartós megbízási szerződés rendes felmondása jogának kor-
látai hol húzódnak?*

– *Ha vannak vállalkozási elemei is a tartós megbízásnak (rutin-
eredmények, mint pl. az ellenjegyzett ingatlan-adásvételi szerződés alap-
ján a tulajdonjog bejegyezhetősége), ez kihat-e a határozott idejű tartós
megbízási szerződés felmondhatóságára? (Beáll-e a vállalkozási szerző-
désben kodifikált objektív megrendelői elállási jog, a vonatkozó szabá-
lyok alkalmazhatósága felmerülhet-e?)³*

¹ A felmondás alaposságához – alaptalanságához lásd a *Haitsch Gyula* által publikált
választottbírói döntést. (HAITSCH Gyula: *A megbízási szerződés alapos okból való
felmondásának megállapítása*, In: *Gazdaság és Jog*, 2003. (11. évf.) 12. sz., 22-24. o.

² V.ö.: Ptk. 483. § (3) bekezdés: „Ha a megbízás felmondása alapos ok nélkül történt,
az okozott kárt meg kell téríteni, kivéve, ha a megbízás ingyenes volt, és a felmondási
idő elegendő volt ahhoz, hogy a megbízó az ügy intézéséről gondoskodhassék.”

³ V.ö.: Ptk. 395. §

– Ha „*alaptalan*” a *felmondás* (Ptk. 483. § (3) bekezdés), akkor az jogszerű vagy jogellenes? Ha a bizalmi elv alapján az ilyen felmondás „jogszerű”, ám alaptalan egy tartós megbízási jogviszonyban, akkor miért jár egyáltalán „kártalanítás”? Ha jogellenes, akkor a másik fél felróhatósága esetén kézenfekvő a kártérítési kötelezettség.

A válaszok kifejtése során figyelemmel leszünk a

- hatályos Ptk-ra (483. §);
- és a hatálytalanított, de kihirdetett „új Ptk”-ra, amely így nem tekinthető jogforrásnak, valamint
 - a várhatóan 2012-ben megszülető új (legújabb?) Ptk. tervezet szövegére (6:279. §), (amely a Kormány honlapján 2012 februárjától érhető el) és amely az értelmezésben iránymutató, továbbá
 - a jelenleg létező bírói gyakorlatra (pl. 3/2006. Polgári Jogegységi Határozat, a Kúria (korábban Legfelsőbb Bíróság) és ítélőtáblák közzétett eseti határozatai).

3. A megbízási szerződés jellemző vonásai

A megbízási szerződés alapján a megbízott köteles a *rábízott ügyet* ellátni a *megbízó utasításai és érdekeinek megfelelően*. (Ptk. 474. §).

A törvényi tényállásból egyértelműen kikövetkeztethető, hogy a *facere* jellegű szerződéses kötelek *gondossági alaptípusával* találkozunk. Ehelyütt – általában – *nincs eredménykötelezettség* nyújtása az effektív szolgáltatásra kötelezett megbízott részéről, és az is látható, hogy a jogalkotó az alaptényállásban az *eseti* („egy ügyű”) megbízást tekinti főszabálynak (alapesetnek).

A jelen témánk szempontjából nincs nagy jelentősége annak a megállapításnak, hogy a *megbízási szerződés* a *hatályos Ptk-ban* megfogalmazott olyan szerződési alaptípus, amely a gazdasági életben ezen *steril valóságában*, az alaptípus tényállása szerinti módon nem jelenik meg (*nem tud előfordulni*). Gondolunk itt arra, hogy az ügyvédi, orvosi, könyvvizsgálói, kereskedelmi ügynöki, stb. megbízások a gyakoriak, és ezek mindegyike valamilyen speciális, *kogens* jogi normaháttérrel rendelkezik. A megbízási szerződés Ptk. szerinti megfogalmazása jobban hasonlít a római jogból eredő ingyenes alaptípushoz (*mandatum*), mint a visszerthes alakzatban előforduló jelenkori valósághoz.

Jelentősek azonban azon *típuselemei*, amelynek a mindenkori minősítést megalapozzák, amelyek (részletesebb kifejtés nélkül), *alapesetben*:

- a gondos, szakszerű ügyvitel,
- a bizalmi jelleg, amelyből *főszabályszerűen* következik:
- a személyes ügyellátás (benne a titoktartás),
- az ingyenesség és a belőle kinőtt, ma jellemző *visszterhesség* (ma már ez a *főszabály*),
- és ugyancsak a bizalmi jellegből következően a leginkább rendhagyó elem, azaz a mindkét póluson lévő felet főszabály szerint (!) megilleti a *rendes felmondási jog*, mely vizsgálódásunk középpontjában áll.

Összegezve tehát az e pontokban felsoroltakat, a megbízási szerződés gyakorta, sőt *legtöbbször különös szakértelmet igénylő*, de mindenképpen *bizalmi jellegű*, ennél fogva eltérő megállapodás hiányában *személyhez kötött* gondossági kötelem, amely lehet, sőt típusosan *tartós* jogviszony.

Az e típusra vonatkozó főszabály szerint a bizalmi elem – bizonyos kivételekkel – *kiterjeszti az egyoldalú szerződésszünetelési jogosultságot*, méghozzá *mind az ügy ura, a megbízó, mind pedig* – és ez kivételes megoldás más szerződéstípusokhoz képest – a tevékenységkifejtő, tényleges szolgáltatást nyújtó *megbízott pozíciójából*. Ellentét lehet azonban a megbízási szerződésben adott, tehát főszabályszerűen „könnyű” felmondási jog, és a felek szerződési szabadságán nyugvó *felmondást kizáró konszenzus* között. Álláspontom szerint az utóbbi, a felmondást korlátozó konszenzus az erősebb. A diszpozitív (eltérést engedő) szabályozást a bírói gyakorlat azonban sok esetben helytelenül, fordítva ismerte el, és *kogens* tartalmat tulajdonított a felmondási tilalom kizárása körében a jogszabálynak ott is, ahol azt maga a jogalkotó feloldotta.^{4 5}

⁴ Tehát nem annyira jogalkotói, mint inkább értelmezési hiba áll fenn.

⁵ A tartós megbízási jogviszony sajátosságairól lásd részletesen: MOLNÁR Ambrus: *A folyamatos megbízási jogviszony sajátosságai a bírói gyakorlatban*, In: Gazdaság és Jog, 2006. (14. évf.) 12. sz. 3-9. o.

4. Mi a főszabály a megbízási szerződésnél?

Felmondás a megbízó részéről * A megbízó az „ügy ura”, ezért bármikor, az *eseti* megbízásoknál *azonnali hatállyal* jogosult a megbízási szerződés indokolás nélküli, azaz *rendes felmondására*.

Nincs akadálya, hogy a megbízó *felmondási időközrel* mondjon fel, de erre egyrészt nincs rákényszerülve, másrészt, ha a bizalma megrendült a megbízottban, akkor fölöslegesnek tűnik időközrel hagyni a további olyan tevékenységre, amelynek sikerében immár nem hisz, esetleg ellenérdekeltséget gyanít. A felmondási időpont beálltával a megbízott *köteles tartózkodni* megbízotti (főként képviseleti) minőségű magatartástól. Ha képviseleti megbízásról van szó, az *álgépviselő* jogállását veszi fel harmadik személyek irányában, annak összes rossz- (esetleg jóhiszeműségi) jogkövetkezményével⁶, azaz a megbízó nevében nem szerezhethet jogot, illetve nem vállalhat joghatályosan bármiféle kötelezettséget (utólagos jóváhagyás hiányában). Hangsúlyozzuk, hogy a fentiekben kifejtett nem más, mint *kivételt tűrő főszabály*, de csak a megbízási típusú szerződés körében.

A *rendes felmondás* mellett a megbízót természetesen megilleti az *azonnali hatályú, szankciós felmondás joga* is, amennyiben a megbízott valamely kötelezettségét súlyosan megszegte. E téren azonban nincs speciális vonás a megbízási típusú szerződések, illetve más alaptípusba tartozó szerződések között, ezért erre részletesen nem térünk ki.

Felmondás a megbízott részéről * A megbízottnak – *egyedül ebben a szerződéstípusban (!)* – *szintén van rendes, azaz indokolást nem igénylő felmondási joga*. Indokolnia nem kell, elég például a belé vetett bizalom elvesztésének érzete, a szakértelmével való elégedetlenség. Ilyen *rendes, indokolás nélküli felmondási joga a tényleges szolgáltatás nyújtására köteles alanynak más szerződéstípusokban nincs* (sem például a vállalkozónak, sem az eladónak, sem a határozott időre bérbeadónak), mely lehetőség a gondossági ügyellátást követelő, megbízási típusú szerződés fő különlegessége. (Hangsúlyozottan ez a törvényi *főszabály, csak a megbízási szerződésnél*.)

A 2.3. pontot összegezve, a megbízási szerződések esetében főszabályszerűen fennáll a felek, így benne a megbízott *rendes, indokolást*

⁶ V.ö.: Ptk. 221. §

nem igénylő *felmondásának lehetősége*, ez utóbbi nemcsak célszerűtlen vagy szakszerűtlen megbízói utasítás esetén.

(A felmondási jog időtartama, azaz a felmondási idő a megbízott részéről a főszabály alóli kivételként számos korlátozás alá esik az egyes speciális megbízások (pl. ügyvédi, orvosi stb.) körében. További megjegyzés, hogy az itt főszabályként jelölt rendes felmondási jog a szerződésekre közös szabályként nem áll fenn, ahhoz viszonyítva kivételként jelentkezik.)

5. Milyen eltérések vannak a felmondást illetően a tartós és az eseti megbízások között?

Mint fentebb kifejtettük, a Ptk. szerinti *főszabály*, hogy általában a szerződések körében *rendes felmondási joga a szerződés alanyainak nincs*, kivételek a használati és bizalmi ügyletek.

A kivétel a főszabály alól a *bizalmi viszonyokkal* jellemezhető *gondossági szerződéses* kötelek esete, ahol a jogalkotó (*kogens jelleggel*) a *rendes* – tehát *indokoláshoz*, azaz a másik fél súlyos szerződésszegő magatartásához *nem kötött* – felmondás jogát *kiterjeszti a megbízottra is*⁷, sőt, kimondja a megbízotti felmondási jog *korlátozására* vagy *kizárására* vonatkozó jognyilatkozat(ok) *semmisségét* (ebből következtethetünk a *kogens*, azaz *eltérést nem tűrő, kötelező* jellegre).

Figyelmesebb tanulmányozást követően azonban arra az „a contrario” következtetésre kell jutnunk, hogy a felmondási jog kizárására vonatkozó *tilalom csak az eseti (egy ügyre irányuló)* megbízási szerződésre vonatkozik, ugyanis a hatályos Ptk. 483. § (4) bekezdésének *második fordulata* így szól: „(...) *folyamatos megbízási jogviszonynál azonban a felek a felmondás jogának korlátozásában megállapodhatnak*”. (Ez témánk központi eleme a diszpozitív szabályozás eltérést engedő főszabálya szerint.)

A rendhagyó, így további elemzést igénylő kifejezések (jogi tények):

Mi is a *folyamatos* jogviszony? Amely hosszabb időt vesz igénybe? Kérdés, hogy például egy bonyolult, többfokú peres eljárás, amely

⁷ V.ö.: Ptk. 483. §

egy ügy ugyan, folyamatosnak minősül-e az időtartam okából, vagy sem. Álláspontunk szerint *nem*.

Vitán felül megállapíthatjuk, hogy azok a *megbízások*, amelyek az alanyok *hosszabb távú szerződéses kapcsolatában több feladatkörre vonatkoznak* (pl. tanácsadás, kezelés, kontroll, stb.), folyamatosan gondos és szakszerű ügyellatást, rendelkezésre állást igényelnek. Ebből fakadóan e szerződéseknek többirányú bizalmi elemei vannak (pl. titoktartás, *haladéktalan és folyamatos tájékoztatás*, stb.), azaz a felek között a jogviszony akár *határozatlan*, akár *határozott* idejű, az ilyen *tartós jogviszony* megfelel a „folyamatos megbízási jogviszony” fogalmának, tehát *a felmondási jog korlátozása* határozatlan idejű megbízásnál nyilvánvalóan *lehet jogszerű*.

Az új, készülő Ptk. Főbizottsági Javaslat (2012) már a „tartós” kifejezést használja, és külön szól a *határozott idejű tartós megbízás jogi sorsáról*⁸, melyről a 7. pontban részletesen is szólunk.

6. A felmondás jogának korlátozása, illetve kizárása

Más kérdés, hogyha a tartós megbízási jogviszony felmondásának *korlátozása* valamilyen *jogszabályt sért, megkerül, gazdasági erőfölénynek minősíthető, színlelt* jellegű, sőt, még inkább *joggal való visszaélésnek* minősíthető.⁹ Ez azonban már nem a *mandatum* tartós változatának problémaköre, így tovább nem is visszük e gondolatmenetet.

Azt azonban rögzíthetjük, hogy az a *Ptk. szerinti főszabály*, hogy

- *nem lehet egy jogviszonyt egyoldalúan megszüntetni* sem kogens *jogszabályi tiltó rendelkezés*, sem diszpozitív jogszabály esetén jogszabályi felhatalmazásra alapítva, *a felek konszenzusa* hiányában;

- *kivétel a főszabály alól* a megbízási típusú, bizalmi ügyletek köre, ahol az *eseti megbízási szerződés felmondásának korlátozására* irányuló megállapodás (azaz a kogens jogszabályi rendelkezésbe ütközően a felek egybehangzó nyilatkozata is) *semmis*;

- *ám alkívétel a tartós megbízás* (a hatályos törvény szóhasználata szerint *folyamatos* megbízás), amely esetében konszenzussal (*valódi akarategységet* tartalmazó megállapodással) a felek a rendes (indokolást

⁸ Főbizottsági Javaslat, 6:279. § (4) bekezdés

⁹ V.ö.: Ptk. 200. §, 207. §, 5. §

nem igénylő) felmondási jogot *a jogalkotó akarata szerint is korlátozhatják*, reális mértékű *meghatározott időn belül*, konszenzussal. Ilyen lehet a kógensen előírt *határozott idejű* megbízási jellegű szerződés¹⁰, de ugyanakkor ilyen lehet az a *határozott idejű szerződés is*, amelyet a felek akarategysége hozott létre.

A gondolatot egy tekintetben azonban folytatnám: a tartós megbízási jogviszony *határozatlan idejű szerződésben ezen idő alatti, a felmondás időbeli korlátozása, valamint a meghatározott szerződési időtartam esetén annak teljes kizárása azonos értékű és tartalmú. Az utóbbi is egyfajta korlátozás, (mindegy, hogy két évben határozom meg a felmondási időt vagy két éves határozott idejű szerződéssel zárom ki a rendes felmondás jogát.)*

A következtetés a formállogika szabályainak megfelel, és alkalmazása azért is szükséges, mert a hatályos Ptk. szerinti szabályozás a *határozott idejű tartós megbízási szerződés felmondhatóságát nem nevesíti. A következtetés jelenleg a szerződési szabadság elvéből* vezethető le, az előző pontokban leírtakkal egybevetve. (Megjegyzendő, hogy ezzel ellentétés, ám nem kellőképpen megindokolt legfelsőbb bírósági elvi döntés ismert, de kedvező a jövőbeli ítélkezés szempontjából, hogy a készülő új Ptk. a fentebb (4. pont) hivatkozottak szerint a kérdést agálymentesen megoldja.)¹¹

7. A tartós megbízási felmondhatósága az új Ptk. Főbizottsági Javaslatában

Mint azt a 2012 februárjában nyilvánosságra hozott Főbizottsági Javaslat (továbbiakban Javaslat) is kiemeli, elsősorban a hatályos szabályozás pontosítását, az eltérő értelmezések *kiszűrését* tűzte ki célul, a szabályozás alapvető újragondolása, a megbízási szerződés egészének témakörét illetően szükségtelen.

A Javaslat 6:279. § (4) bekezdése szerint *„a felmondás jogának korlátozása vagy kizárása semmis. Tartós megbízási jogviszony esetén a felek megállapodhatnak a felmondás jogának korlátozásában, és kiköt-*

¹⁰ Ld. Gt. 42. §

¹¹ A tartós ügyvédi megbízási szerződés esetében a felmondási jog korlátozhatósága kapcsán lásd részletesebben: BÍRÓ György: *A megbízási szerződés*, KJK-Kerszöv Kiadó, Budapest, 2001. 170-172. o.

hetik azt is, hogy meghatározott idő előtt a felmondás joga nem gyakorolható.”

A megbízási szerződés főszabályából következően – miszerint a szerződést mind a megbízó, mind a megbízott egyoldalú nyilatkozatával még a teljesítés előtt megszüntetheti a jövőre nézve (felmondás) –, a felmondási jog korlátozása vagy kizárása semmis. Ha csak ezt az egy mondatot vizsgálánk, azt a következtetést vonhatnánk le a hatályos szabályozásról (1959. évi IV. törvény), hogy a *tilalom kogens*, azaz semmiféle korlát nem lehet jogszerű a felmondást illetően.

A *második mondat* az, amely a hatályos jog szerinti szabályozásban értelmezési gondot okozott a bíróságnak, bár *az ítéletek többsége helyesen minősített*.

A tartós (jelenlegi fogalmazásban folyamatos) jogviszonynál a *korlátozás lehetősége ma is biztosított, fennáll*, és azt a bíróságok is általában helytállóan bírálták el.

A gondot jelenleg az okozza a folyamatban lévő és a közelmúltban lezajlott jogvitákban, hogy a Ptk. *hatályos szövege nem tartalmazza a határozott és a határozatlan idejű tartós megbízási jogviszony megkülönböztetését*. Ezért az ítéletek egy része (egyébként többsége) úgy foglalt állást, hogy a *határozott idő* kikötése, és azon belül értelemszerűen a *rendes felmondás tilalma jogszerű*, míg *néhány döntés* – van közöttük elvi bírósági határozat is – *úgy vélte, hogy a határozott idő nem felmondási korlátozás, hanem kizárás*, ezért érvénytelen feltétel.¹²

Az értelmezést az első *(többségi) álláspont javára a Javaslat szövegezése aggálymentesen eldönti*, amikor kimondja, hogy *„a meghatározott idő letelte előtt a rendes felmondás joga nem gyakorolható.”* Ezen kikötés *tartalmilag megfelel* a jelenleg is megengedett *korlátozásnak* a tartós megbízási jogviszonyok felmondását illetően. A fenti szövegezés alkalmas mind a határozatlan idejű szerződésekben megjelölt felmondási időközre (időtartamra), mind a határozott idejű szerződés vonatkozó értelmezésére, és attól eltérő álláspont a formállogika szabályai szerint semmiképpen nem alakítható ki.

¹² V.ö.: BDT 2004. 1061., BDT 2006. 1326, BDT 2006. 1396., BH 2005. 258. helyesen, míg helytelenül, ellentétes következtetéssel pedig az EBH 1999. 102. és EBH 2006. 1510. számon publikált eseti határozatokkal közölt jogeset.

Ha *a folyamatban lévő perekben* az eljáró bíróságok az – általunk nem feltétlenül ismert – új törvénytervezet szövege szerint értelmeznék a hatályos szöveget, nincs semmi baj. Ám a jelenleg ismert (első-, másodfokú ítéletek) kissé túl széles skálán mozognak.

- Van olyan határozat, amely – helyesen – megállapítva a felmondás érvénytelenségét, az eredeti állapot helyreállítását írta elő.

- Van olyan, amely megállapította a felmondás érvénytelenségét, azonban ahhoz – új könyvvizsgáló megbízása okából – a felróható lehetetlenülés jogkövetkezményét fűzte, azaz kártérítést ítélt meg.

- Van olyan határozat is, amely a megbízói visszahívásra hivatkozva mindent jogszerűnek talált, azaz a felmondás a megbízó részéről jogszerű, annak ellenére, hogy a felek között a megbízott hibátlan teljesítése mellett fennállt a határozott időre kötött megbízási jogviszony (szerződés).

Kérdéses *az esedékesség is*, annak kamatvonzataival együtt. Ha fennáll a *szerződés*, mert a felmondás érvénytelen, akkor álláspontunk szerint mindig csak a szerződésszerű ellenérték-utalási időpontban kell fizetni, akár helyreállt az eredeti munkavégzési rend, akár nem. (Ha nem állt helyre, és kétfelé fizet a megbízó, tehát a régi és az új megbízottnak is, fennáll a hűtlen kezelés tényállása, különösen közpénzekből gazdálkodók esetében.)

Ha *lehetetlenülés*, vagy akár – az alább tárgyalandó – *alaptalan felmondás* jogkövetkezményeként *kártérítési* (kártalanítási) *jogkövetkezmény* áll be, akkor a szerződés *megszűnése időpontjában beáll az esedékesség*.

Mindezek azt igénylik, hogy az arra feljogosítottak haladéktalanul jogegységi határozat meghozatalát kezdeményezzék a Kúriától, ellenkező esetben sérelmet szenved az igazságosság és jogbiztonság alkotmányos (alaptörvényi) követelménye.¹³

¹³ A jogegységi eljárás kezdeményezésére vonatkozó szabályokat a Bsz. (1997. évi LXVI. törvény a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról) 29. §-a tartalmazta. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy noha az Alaptörvény 25. §-ának (2) bekezdése rögzíti, hogy a Kúria biztosítja a bíróságok jogalkalmazásának egységét, és a bíróságokra kötelező jogegységi határozatot hoz, az új bírósági törvény (2011. évi CLXII. törvény a bírák jogállásáról és javadalmazásáról) a jogegységi eljárás kezdeményezésére nézve rendelkezést nem tartalmaz. Másrészt viszont a hatályos Pp. (1952. évi III. törvény a

Szükség esetén – ha a bíró maga fordult az Alkotmánybírósághoz – a folyamatban levő eljárás felfüggesztése kívánatos.

Álláspontom szerint azonban *értelmezési eltérés* esetén a Kúria hatáskörébe tartozó jogegységi döntés meghozatala a helyes útirány.

8. Vállalkozási elemek a megbízási szerződésben

A megbízási típusú szerződésekben kétféle okból bukkannak fel *eredményt* kívánó elemek:

– vagy mert a szerződési szabadság elve szerint a felek így állapodtak meg,

– vagy mert az elérendő célhoz vezető „gondosan” járt út során bizonyos elemek (*részfeladatok*) *rutinszerűnek minősülnek*, tehát ezeknek a bekövetkezése az (eredménye) nyilvánvalóan elvárt.

Az első csoportba tartozik például a *méltányos sikerdíj*, amelyet a jogalkotó a polgári peres eljárásokban a fél szempontjából eredményes pervitelhez kötődő, bíró által meghatározott ügyvédi munkadíj meghatározásában is kodifikáltan elismer, de ugyanígy elismeri a perenkívüli eljárásokra is az Európai Ügyvédi Magatartási Kódex¹⁴ a „pactum de quota litis” elvének megfelelő, *méltányos mértékű díj* befogadásával. A „sikerdíj” a *sikert* jelentő *eredmény esetén jár, egyébként nem*.¹⁵

A második csoport már több szakmai vitát szokott kiváltani. Miszerint is, az *gondossági kérdés-e*, hogy *miként kell egy fogat* kihúzni, vagy hogyan kell egy ingatlan adásvételi szerződés megkötésénél ügyvédként eljárni. Ezekben az esetekben a gondos eljárásnak eredményben (pl. a vevő tulajdonjogának bejegyzése) kell perfektuálódnia. Ha ugyanis a gondos eljárás megtörtént, akkor megvan a szerződésszerű megbízotti

polgári perrendtartásról) 274. §-ának (5) bekezdésében – a jogegységi eljárás kapcsán – még mindig a már nem hatályos Bsz. Említett rendelkezésére hivatkozik.

¹⁴ Az Európai Ügyvédi Kamarák Tanácsának („CCBE”) a határokon átnyúló jogi szolgáltatásokat szabályozó, az Európai Unió Ügyvédeinek Etikai Kódexe, Strasbourg, 1988. október 28.

¹⁵ A „sikerdíjas” megbízási és a vállalkozási szerződés elhatárolásáról lásd: KEMENES István: *A vállalkozási és a megbízási szerződés elhatárolási kérdéseiről, különös tekintettel az eredmény-orientált („sikerdíjas”) szerződésekre* (vitaanyag a Szegedi Ítéltábla Polgári Kollégium 2006. november 30-i kollégiumi üléshez), <http://www.szitb.hu/doc/polgari/vallszerz.pdf>, valamint a Fővárosi Ítéltábla 2/2007. sz. Polgári Kollégiumi véleménye a sikerdíjas szerződések jogi megítéléséről

teljesítés, ami részeredménynek minősíthető, így a megbízási díj jár és a megbízási szerződés megszűnik.

A „kisördög” ugyanakkor a másik oldalon azt mondja: ha nincs végső eredmény (pl. tulajdonjog bejegyzése a vevő javára, szépen gyógyuló fogágy), akkor itt a rutineredmény közömbössé válik, tehát szerződésszegés van, díj nem jár, s akár még kártérítési felelősség is felmerülhet (amely a – felróható – megbízotti magatartásnál nyilvánul meg).

Ha tehát vannak is *vállalkozási jellegű elemei* a megbízási szerződésnek, annak a *jogviszony felmondhatósága, vagy annak kizárása jogi sorsára nincs kihatással*. A fő jellemzők (bizalmi elem, rendelkezésre állás stb.) változatlanok, így a felmondás joga vagy kizártsága a korábban írtak, a II/2-3-4. pont szerint minősül.

9. Az alaptalan felmondás kárkövetkezményei

9.1. A hatályos szabályozás

A hatályos Ptk-nak van olyan rendelkezése, amely számomra következtelen, dogmatikai szempontból nehezen levezethető (kártérítés – kártalanítás – méltányosság – egyenjogúság, viszony a rendes felmondás intézményével, stb.).

Az általam kritizált törvényhely a következő a hatályos jogban:

„Ha a megbízási felmondása alapos ok nélkül történt, az okozott kárt meg kell téríteni, kivéve, ha

- a megbízási díj ingyenes volt,*
- és a felmondási idő elegendő volt ahhoz, hogy a megbízó az ügy intézéséről gondoskodhassék”.¹⁶*

Lényegében azonos szöveget közöl a hatályon kívül helyezett, 2009. évi CXX. törvény, azaz a „rég” új Ptk. 5:270. § (3) bekezdése is, amely csak az alanyok körét illetően pontosít, amennyiben „bármelyik fél” kitételt használja.

Aggályaim (különösen, hogy a Főbizottsági Javaslat sem szünteti meg a hatályos szövegezés következtelenségeit) a következők a kárkövetkezményt illetően: a szövegezés továbbra sem tesz különbséget

¹⁶ Ptk. 483. § (3) bekezdés

- *eseti és tartós,*
- a tartós megbízási szerződésen belül pedig *határozatlan és határozott idejű szerződés között.*

A hatályos jogban nem világos, hogyha a törvény az alaphelyzetben, tehát tartós jogviszony hiányában, a megbízási szerződés esetében, a *rendes* felmondási jog kiterjesztése irányában hoz szabályokat, ráadásul – egyébként helyesen – mindkét alany, a megbízó és megbízott számára is többletjogokat biztosítva, ekkor miért kell ehhez – *ha jól értem* – kártalanítási jogkövetkezményt fűzni, különösen *eseti* megbízásnál.

Hogyan jöhet szóba „alaptalanság” olyan helyzetben, ahol a *rendes felmondás lehetősége okán* egyáltalán nincs indokolási kötelezettség? (Ha akarjuk, párhuzamot találhatnánk a szállítási, a vállalkozási és a fuvarozási szerződés szükséglethordozó megrendelőinek (feladó) jogi helyzetével, azonban egyrészt az *ő többletjoguk is rendhagyó*, másrészt azokban a jogviszonyokban *nincs* olyan *bizalmi elem*, ami a megbízási jogviszony jellemzője.)¹⁷

9.2. Hatályos joggyakorlat a kárkövetkezményeket illetően

Az egységesített bírói gyakorlat¹⁸ (3/2006. sz. Polgári Jogegységi Határozat)¹⁹ szerint „[v]isszterhes megbízási szerződés – alapos felmondási ok hiányában történő – azonnali hatályú felmondása esetén a megbízó köteles a megbízott kárát megtéríteni.”

A jogegységi határozat rendelkező része *nem szól arról*, hogy a hatályos Ptk. szövege ismeretében

- kártérítésről vagy jogszerű károkozás esetén való kártalanításról rendelkezik-e,
- *tartós-e* a megbízási jogviszony,
- ha tartós, akkor *határozatlan vagy határozott idejű-e?*

Így a hivatkozott polgári jogegységi határozat a címbeli problémára megoldást nem ad.

¹⁷ Ld. részletesebben BÍRÓ i.m. 90-91. o.

¹⁸ V.ö.: Ujlaki László által ismertetett választottbírói döntés. (UJLAKI László: *Megebízási szerződés felmondása, a szabálytalan felmondás joghatásai*, In: Gazdaság és Jog, 1998. (6. évf.) 1. sz., 22. o.

¹⁹ Megjelent: Magyar Közlöny, 2006. évi 51. szám

9.3. Szabályozás a kárt illetően a Főbizottság Javaslata szerint

A Javaslat a 6:279. § (2)-(3) bekezdéseiben foglalkozik a kérdéssel, a következő szövegezéssel:

„(2) A megbízó felmondása esetén a megbízó köteles megtéríteni a megbízottnak a felmondással okozott kárt, kivéve, ha a felmondásra a megbízott szerződésszegése miatt került sor.

(3) Ha a szerződést a megbízott alkalmatlan időben mondta fel, köteles megtéríteni a megbízónak a felmondással okozott kárt, kivéve, ha a felmondásra a megbízó szerződésszegése miatt került sor.”

A Javaslat tehát a rendkívüli okból történő, a megbízó szerződésszegéséből fakadó *szankciós felmondáshoz értelemszerűen nem fűz kártérítési kötelezettséget* a felmondó részéről, azonban a *más*, azaz indokláshoz nem kötött felmondáshoz továbbra is a kár megtérítésének kötelezettségét köti.

Az új szöveg *kettébontja* a rendes felmondást aszerint, hogy azt – egyébként nem felróhatóan – melyik fél gyakorolta, a megbízó vagy a megbízott. Ha a *megbízó*, akkor elég egy ún. *objektív kártalanítási kötelezettség*. Legyen *megbízotti kár, okozati összefüggés* a megbízó felmondása és a megbízott károsodása között, de nincs *jogellenesség*.²⁰

Ha a *megbízott* mond fel rendes felmondással, az *alkalmatlan időben* történő felmondás okából kell a kárt megfizetnie.

Nehezen tudom értelmezni a jogszerű, de alkalmatlan idejű felmondás jogszerűségét. Álláspontom szerint, ha a megbízott alkalmatlan időben mond fel, akkor az *jogellenes és felróható magatartás* a részéről, és ezért *nyilvánvalóan kártérítési kötelezettsége* áll fenn.

A rendes felmondással történő megszűnéshez kötődő *kártérítést illetően* tehát az új (születő) törvény megoldását vitathatónak tartom.

Ha *jogellenes* a „rendes” felmondás (ami *tartós* és azon belül is *határozott időre szóló megbízás esetében* állhat fenn), per a felmondás érvénytelenségének megállapítása és/vagy jogellenes károkozás miatti kártérítés iránt indítható a jogaiban sértett fél részéről (Ptk. 339. §), amely a Ptk. 318. § (1) bekezdés szerint alkalmazandó).

²⁰ A kártalanítás a jogszerű károkozás kivételes jogkövetkezménye. Nem érvényesül például jogos védelmi helyzetben okozott kár esetében, de érvényesül például kisajátításnál.

Ha pedig *jogszerű a rendes (megbízói) felmondás*, álláspontom szerint a *kártalanítás* alkalmazásának indokoltsága hiányzik, vagy legfeljebb negatív érdeklődésben (tényleges költségek) jelentkezhet.

10. Összegezés

1. A jogalkotónak a főszabály – kivétel – alkivétel, stb. esetében egyértelműen kell fogalmaznia a jogalkotói szándéknak megfelelő cél elérése érdekében.

A kognecia csak akkor indokolt, hogyha az a felek szerződési szabadságát *közérdekből* korlátozza (e körben közérdek lehet a jogbiztonság is).

A tartós megbízás esetében a *felek konszenzusa* legyen az elsődleges, a jogszabályi felmondási korlátozási tilalom szükségtelen, különösen határozott idejű szerződések esetében, *feltéve*, hogy más, az érvénytelenség megállapítására vezető *hiba* (pl. joggal való visszaélés, megtévesztés, fenyegetés, stb.) a felmondási tilalom elemében nem fellelhető.

2. A *kártalanítás* előírása *jogszerű felmondás esetén* nem lenne szükséges, az alkalmatlan időben való megbízotti felmondást pedig jogellenesnek minősíteném, kártérítési kötelezettséggel.

3. Végezetül, szükségesnek tartanám a folyamatban lévő jogviták korrekt és igazságos lezárása érdekében, ha a *Javaslatnak megfelelő tartalmú* jogegységi határozatot hozna a Kúria mielőbb, hiszen az új Ptk. leghamarabb 2013-ban lép hatályba, és addig az eltérő értelmezések okából – a ma kétség kívül észlelhető – ingadozó bírói gyakorlat megszüntetendő.

A megbízó, mint jogalany személyi összetételében, képviselőiben beálló változás önmagában nem minősül olyan körülménybeli változásnak, ami a *határozott időre szóló megbízás rendes* (indokoláshoz nem kötött, objektív) *fennállására alapot adna*.

Határozott idejű megbízás *rendes felmondása* kizárólag a felek konszenzusa esetén, *expressis verbis szerződéses kikötéssel* lehet jogszerű. Ezt a kérdést az új Ptk. (a Javaslat 6:279. § (4) bekezdése szerint) aggálymentesen megoldja.